

Kanada Eğitim Sistemi

Erhan Erkut, 8 Mayıs 2018

10 Mayıs 2018 günü Maltepe Üniversitesinde gerçekleşecek olan “Eğitimin Geleceği/Geleceğin Eğitimi” kongresinin “Farklı Ülkelerden Eğitim Uygulamaları” panelinde Kanada örneğini benim vermeme istendi. Bu panel için 15 dakikalık bir sunum hazırladım. Kongreye gelemeyenlerin de konu ile ilgilenebileceğini düşünerek bu sunumumu yazıya dökmeye karar verdim.

Yazıya 2015 PISA Fen sınavı sonuçlarını içeren tablonun en üzerindeki grup ile başlamak istiyorum. Bu tabloda Türkiye 425 puan ile çok daha aşağılarda yer alıyor.

Figure I.2.14 [Part 1/2] ■ Science performance among PISA 2015 participants, at national and subnational levels

	Science scale					
	Mean score	95% confidence interval	Range of ranks			
			OECD countries		All countries/economies	
			Upper rank	Lower rank	Upper rank	Lower rank
Singapore	556	553 - 558			1	1
Alberta (Canada)	541	533 - 549				
British Columbia (Canada)	539	530 - 547				
Japan	538	533 - 544	1	2	2	3
Quebec (Canada) ¹	537	528 - 546				
Estonia	534	530 - 538	1	3	2	5
Chinese Taipei	532	527 - 538			2	7
Finland	531	526 - 535	2	4	3	7
Massachusetts (United States)	529	516 - 542				
Macao (China)	529	526 - 531			5	8
Canada	528	524 - 532	3	4	5	9
Viet Nam	525	517 - 532			4	10
Ontario (Canada)	524	516 - 532				
Hong Kong (China)	523	518 - 528			7	10
Castile and Leon (Spain)	519	512 - 526				
B-S-J-G (China)	518	509 - 527			8	16
Nova Scotia (Canada)	517	508 - 526				
Korea	516	510 - 522	5	8	9	14
Madrid (Spain)	516	509 - 523				
Flemish community (Belgium)	515	510 - 521				
Bolzano (Italy)	515	511 - 520				
Prince Edward Island (Canada)	515	504 - 525				
New Zealand	513	509 - 518	5	9	10	15
Slovenia	513	510 - 515	5	9	11	15
England (United Kingdom)	512	506 - 518				
Navarre (Spain)	512	504 - 520				
Galicia (Spain)	512	506 - 518				
Trento (Italy)	511	506 - 515				
Australia	510	507 - 513	6	11	12	17
United Kingdom	509	504 - 514	6	13	12	19
Germany	509	504 - 514	6	13	12	19
Netherlands	509	504 - 513	7	13	13	19
Aragon (Spain)	508	498 - 517				
New Brunswick (Canada)	506	498 - 515				
Newfoundland and Labrador (Canada)	506	500 - 512				
Switzerland	506	500 - 511	8	17	14	23
German-speaking community (Belgium)	505	496 - 515				
Catalonia (Spain)	504	495 - 513				
Ireland	503	498 - 507	11	18	17	24

Gördüğünüz gibi Kanada bu tabloda 528 puan ile 11. sırada yer alıyor. Fakat bu sınava Kanada'nın bazı eyaletleri ayrı ayrı girmişler ve 515 puan ve üzerindeki bölgelerin arasında tam 6 Kanada eyaleti bulunuyor. Belki daha da önemlisi, ilk beşte 3 Kanada eyaleti var ve benim 20 yıl öğretim üyeliği yapmış olduğum Alberta, PISA Fen sınavında Singapur'dan hemen sonra dünyada ikinci.

Yazıya iki önemli noktaya vurgu yaparak başlamak istiyorum:

- 1) Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Kanada'nın eğitim sistemi dünyanın en iyilerindedir.
- 2) Kanada'da eğitimi eyaletler kontrol eder; merkezi bir eğitim bakanlığı bulunmamaktadır.

Bu yazıda Alberta K12 sistemine odaklanacağım, çünkü hem binlerce Alberta lise mezunu Alberta Üniversitesinde öğrencim oldu, hem de iki kızım da liseyi Alberta'da okudular. Dolayısı ile en iyi bildiğim sistem Alberta eğitim sistemi.

Yazıda Alberta eğitim sisteminden bahsederken, yeri geldikçe Türkiye ile kıyaslamalar da yapmaya çalışacağım. Alberta'nın yüz ölçümü (660,000 km²) Türkiye'nin yüz ölçümüne (783,000 km²) yakın olmakla birlikte, nüfusu Türkiye'nin 80 milyonuna karşın sadece 4 milyon. Türkiye'deki 17.5 milyon K12 öğrencisine karşın Alberta'nın K12 sisteminde sadece 700,000 öğrenci var. MEB'in yıllık bütçesi 28 milyar Kanada doları iken, Alberta'nın K12 bütçesi yıllık 10 milyar Kanada doları. Yani Türkiye öğrenci başına 1,600 Kanada doları harcarken, Alberta bunun neredeyse 10 mislini harcıyor (14,300 Kanada doları). Öğretmen maaşları arasında da dört misli civarında bir fark var. Türkiye'nin K12 sistemi ile Alberta'nın K12 sistemini kıyaslarken bu büyük ekonomik farkı unutmamak gerek. Öte yandan eğitimde başarının tek tetikleyicisinin para olmadığını da vurgulamak gerek. Örneğin Vietnam, Türkiye'den çok daha fakir bir ülke olmakla birlikte, Türkiye'ye tam 100 puan fark atıyor ve yukarıdaki sıralamada 525 puan ile en yukarılarda yer alıyor. Aslında Vietnam eğitim sistemini anlatan bir yazı bize daha yararlı olabilirdi ama maalesef bu konuda hemen hiç bilgim yok.

Alberta'da K12 sistemi 4 safhadan oluşuyor. Okul öncesi eğitimin ilk yılı zorunlu değil, fakat ana sınıfı (5 yaş) zorunlu. İlkokul 6 yaşında başlayıp, 6 yıl sürüyor ve tüm derslere sınıf öğretmenleri giriyor. Ortaokul ve lise üçer yıl sürüyorlar. K12 eğitimi 16 yaşına kadar zorunlu -yani 16 yaşına gelen bir öğrenci isterse eğitimi bırakabiliyor.

Eyalette eğitim eyaletin eğitim bakanlığına bağlı, fakat bakanlık yetki ve sorumlulukları bölgesel otoriteler ile paylaşıyor. Eyalette 42 adet "kamu okulu bölgesi" (public school authority) tanımlı ve öğrencilerin üçte ikisinden fazlası bu sistemde. Tahmin edileceği gibi bunlar coğrafi bölgeler ve her bölgede çok sayıda okul bulunmakta. Bunlardan sonra en büyük grup 17 bölgesi ve öğrencilerin %23'ü ile Katolik okulu sistemi. Bu iki sistem arasındaki en büyük fark, kamu okullarının seküler olması ve bu okullarda din dersi okutulmamasına karşılık, Katolik okullarında din derslerinin olması (ve tüm eğitimde dini değerlere vurgu yapılıyor olması). Bu iki büyük grubun yanı sıra sistemde, 4 adet Fransızca eğitim veren bölgesel okul grubu ile 13 adet farklı alanlarda uzmanlaşmayı hedefleyen "charter" okulları bulunmakta.

Sistemin belki de en önemli özelliği ücretsiz olması: Kanada'da çok az sayıda ücretli özel okul bulunuyor ve öğrencilerin neredeyse tamamı üniversiteye kadar ücretsiz okuyor. Sistemin mezuniyet oranı 3 yıl sonunda %78, 5 yıl sonunda ise %83. Kanada yerlileri ile dil bilmeden gelen mülteci ve göçmenlerin lise bitirme oranlarının düşük olması bu oranı olumsuz etkiliyor.

Okul yılı 190 ile 200 gün arasında değişiyor. Lisede yılda 1,000 saat eğitim hedeflendiğinden, günde 5.5 saat eğitim yapılıyor. Genel parametreler şu şekilde: Günde 4 ders bloku var ve her blok 80-85 dakika uzunluğunda. Derslerin arasında sadece 4-6 dakikalık teneffüsler var, öğle yemeği arası ise 45-50 dakika. Dolayısıyla, 8:45’de başlayan okul günü 15:30’dan önce sona eriyor. Bir yılda toplam 8 farklı ders var.

Bir örnek olarak küçük kızım Esra’nın 11. sınıf ders planını kullanacağım:

Enrollments for current school only.						
Day	Terms	1 8:45 AM - 10:09 AM	2 10:15 AM - 11:41 AM	3 12:31 PM - 1:55 PM	4 2:01 PM - 3:25 PM	5
1	15-16	S1	Social Studies 20-1 SST27715.5 Nesbitt, Ron Room: 221	Biology 30 (AP) SCN3230A.2 Larson, Jeremy Room: 132	Dance 25 LDC24130.4 Beaudoin, Allison Room: 103	Mathematics 20-1 (AP) MAT2791A.2 Selk, Maureen Room: 238 ✓
		S2				Mathematics 30-1 (AP) MAT3791A.4 Forsyth, Greg Room: 239
2	15-16	S1	Chemistry 30 (AP) SCN3796A.1 Gregory, Seth Room: 131	English Language Arts 20-1 (AP) ELA2105A.1 Filan, Shelley Room: 229	French 20-9Y FSL20995.2 Babin, Mark Room: 139	Mathematics 20-1 (AP) MAT2791A.2 Selk, Maureen Room: 238
		S2				Mathematics 30-1 (AP) MAT3791A.4 Forsyth, Greg Room: 239

Görüldüğü gibi planda iki gün var: Gün 1 ve Gün 2 - ve bu iki güne ait program dönem boyunca dönüşümlü olarak işleniyor. Yani, dönemin ilk günü sosyal bilimler, biyoloji, dans ve matematik dersleri yapılıyor, ikinci günü ise kimya, İngilizce, Fransızca ve yine Matematik var. Üçüncü günde Gün 1 programı, dördüncü günde ise Gün 2 programı uygulanıyor ve bu dönüşüm hiç aksatmadan dönem boyunca devam ediyor. Akademik plan en baştan yıllık tatiler gözönünde bulundurularak yapıldığından, bizdeki gibi tatile denk gelip eksik kalan ders olmuyor. İlk bakışta anlaması güç gibi görünen bu program oldukça etkin. Örneğin bir güne 4 yerine 8 ders sığdırmaya çalışırsanız derslerin süresi çok kıaldığından etkin öğrenme ortamları yaratmak zorlaşır. Bir başka örnek: Dönüşümlü değil de ülkemizdeki gibi haftalık ders programı yaparsanız, hem haftadaki gün sayısının tek olması nedeniyle zorlanabilirsiniz, hem de tatiller nedeniyle derslere ayrılan süreler aynı olmayabilir.

Dönüşümlü uygulamanın yanında, yukarıdaki programda şu noktalara dikkatinizi çekmek isterim:

- Lise ikide hem ikinci sınıf dersleri (20 kodlu dersler) hem de üçüncü sınıf dersleri (30 kodlu dersler) alınabiliyor
- Esra lise son kimya, biyoloji ve matematik derslerini lise ikide alıyor (çünkü lise sonda başka dersler almayı planlamış)
- Standart derslerin yanında, Esra bir dans seçmelisi almış (ve bu ders tüm yıl devam ediyor)
- Derslerin başlama ve bitiş saatleri yuvarlak rakamlar değil (ve öğrenciler her dakikanın önemli olduğunu daha orta öğretimde öğreniyorlar)

- Matematik dersi her gün çünkü Esra ilk dönemde Matematik 20-1, ikinci dönemde ise Matematik 30-1 almış
- Kimya, Biyoloji, İngilizce ve Matematik dersleri “Advanced Placement” dersleri—yani bu dersler lise derslerinden daha ağır ve üniversitede krediye sayılıyorlar. Bu derslerde 6 üzerinden en az 4 alan öğrenci üniversitede bu dersten muaf oluyor ve isterse üniversiteyi daha kısa zamanda bitirebiliyor, isterse daha az yük alıyor, isterse de daha fazla seçmeli ders alabiliyor. Esra bu dersleri lisede alarak üniversiteye neredeyse bir dönemi tamamlamış olarak başladı.

Görüldüğü gibi programda çok esneklik var ve öğrencinin ilgi alanlarına ve hedeflerine göre ilerlemesi mümkün.

Şimdi, Alberta eğitim sisteminde olumlu olarak değerlendirdiğim yönlerinden bahsetmek istiyorum.

1) Merkezi Sınavlar

Alberta Eyalet Başarı Sınavları: 6 ve 9. Sınıflara (yani ilkokul ve ortaokulun son yıllarında) birer merkezi sınav veriliyor. Bu sınav sayesinde, öğrencilerin planlanan kazanımlara ulaşip ulaşmadıkları belirleniyor. Öğrencilerin eyalet standartlarını yakalayıp yakalayamadığını tüm vatandaşlar görebiliyor ve okul yöneticileri, okul bölgesi yöneticileri ve bakanlık görevlileri öğrencilerin performansını yakından izleyebiliyorlar. Öte yandan öğrenciler bu sınavı ciddiye alıp hazırlanıyorlar. Dolayısıyla sınav öğrenme sürecini sadece ölçmüyor, aynı zamanda destekliyor. Ben İstanbul Erkek Lisesinde ortaokulu bitirirken (1971’de) bitirme sınavlarına girdiğimi hatırlıyorum. Sonra lisede iken bu sınavlar kalktı. O dönemde sevdiğimi (daha doğrusu rahat bir nefes aldığımı) hatırlıyorum ama şu anda bu sınavların yararını görebiliyorum.

Diploma Sınavları: Lise sonda, tüm Alberta öğrencileri birçok dersten eyalet çapında verilen diploma (lise bitirme) sınavlarına giriyorlar. Öğrenci sadece tamamladığı derslerin sınavına giriyor ve bu sınavdan aldığı not, ders notunun %30’u oluyor. Sınavlar İngilizce, Fransızca, Matematik, Biyoloji, Fizik, Kimya ve Sosyal derslerinde veriliyor. Bu sınavlar sayesinde eyaletin hangi okulunda okumuş olursa olsun, her öğrencinin standardize olmuş bir notu oluyor. Bu notlar eyaletin eğitimin sisteminin raporlanmasında ve değerlendirilmesinde önemli bir rol oynuyorlar.

Merkezi sınavlar okulların denetlenmesinde önemli bir rol oynuyor ve not enflasyonunu engelliyorlar. Güvenilir merkezi sınav sayesinde üniversiteler, öğrencileri lise notlarına göre kabul edebiliyorlar. Aynı bir üniversiteye giriş sınavına gerek olmuyor. İki önemli nokta: 1) Alberta’nın sistemi ülkedeki en disiplinli sistemi olduğundan, notları da oldukça kıt oluyor. Hatta Alberta öğrencileri başka eyalet üniversitelerine başvurduklarında üniversiteler öğrencilerin lise bitirme notlarını biraz yükselterek hesaba katıyorlar; 2) Sözü geçen sınavlar çoktan seçmeli testler değil: Analitik düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, konuyu farklı açılardan ele alma, kompozisyon yazabilme gibi önemli yetkinlikleri test ediyorlar.

2) Çok Sayıda Program

Olağan program: Alberta’daki birçok okul “normal program” veya “olağan program” diyebileceğimiz müfredatı uygulamakla birlikte hiçbir iki okul birbirinin tam aynısı değil. Buldukları bölgeye ve kendi misyonlarına göre odakları, seçmeli dersleri ve ders dışı aktiviteleri farklılaşabiliyor. Özetle, Alberta’nın sıradan programı bile ülkemizde uygulanan merkeziyetçi ve tektipçi orta-lise sisteminden epey farklı.

Alternatif programlar: Alberta’da 30’un üzerinde alternatif müfredat programı mevcut. Kimileri görsel veya sahne sanatlarına yönelmiş, kimileri sporu merkeze almış, kimileri dil ve kültürü öne çıkarmış, kimileri dini eğitime önem vermiş, kimileri de eğitim felsefesi bazında ayrılmış—örneğin IB programı, AP veya Cogito.

Özel eğitim programları: Farklı engelli öğrenciler için özelleştirilmiş eğitim programları mevcut.

Bu 3 ana akımın yanında, şehir merkezinde akşam saatlerinde yapılan dersler ile çalışanların lise derslerini tamamlamasını veya notlarını yükseltmesini sağlayan alternatif lise bitirme fırsatları, evde eğitim almak isteyenlere yönelik açık öğretim programı, tutuklu bulunan gençlere yönelik bir program ile hamile veya anne olan öğrencilere özel bir program gibi seçenekler de mevcut. Bu tür özel programlar genellikle şehirde birkaç noktada ihtiyaç sahiplerine uyan saatlerde ve şartlarda veriliyor. Hamile kalan lise öğrencilerinin namus cinayetine kurban gitme ihtimali olduğu veya genellikle en azından okuldan alınıp evde saklandığı bir ülkeden bakıldığında, hamilelik veya anneliğin eğitimin önünde engel olmaması gerektiğini anlamış bir ülkenin bu öğrencilerine özel eğitim kurgulaması uygarlığın ne olduğunu ne güzel özetliyor.

Bu kadar çok sayıda farklı programın olması, öğrencilerin ilgi alanları ve hedefleri doğrultusunda bir eğitim ve yaşam kurgulamalarını kolaylaştırıyor.

3) Seçilen Programda Alternatif Yollar

Öğrenci birçok program arasından bir seçim yaptıktan sonra da tek tipleştiren bir eğitime maruz kalmıyor: Program içinde de birçok seçenek mevcut. Bunu anlatmanın en kısa yolu, lise diploması şartlarına göz atmak. Ama önce lisedeki derslerin numaralandırılması konusunda iki bilgi vermem gerek:

- Lise 1 dersleri 10 kodlu, Lise 2 dersleri 20 kodlu, Lise 3 dersleri ise 30 kodlu
- Bir dersi farklı seviyelerde almak mümkün. 20-1 dersin en ileri versiyonu, 20-3 ise en temel versiyonu

Alberta lise diploması alabilmek için şu derslerden başarılı olmak gerekiyor:

- İngilizce 30-1 veya 30-2
- Sosyal 30-1- veya 30-2
- Matematik 20-1 veya 20-2 veya 20-3
- Fen 20 veya Biyoloji 20, veya Kimya 20, veya Fizik 20
- Beden Eğitimi 10
- Kariyer ve Yaşam Yönetimi

Bunların yanında %20 de seçmeli ders var, fakat bunlara sonra değineceğim.

Görüldüğü gibi mezuniyet şartlarında çok fazla esneklik var.

- İngilizce ve sosyalden lise son dersinin tamamlanmış olması gerekiyor ama bu dersin en zor versiyonu yerine biraz daha hafif olanı da kabul ediliyor
- Matematikte lise son dersi şart değil; lise iki dersinin de tüm versiyonları kabul ediliyor. Ama üniversiteler mühendislik fakültesi kabul için, lise son matematik dersinin en ileri versiyonunun tamamlamasını şart koşabilir. Öte yandan, üniversite okumak istemeyen veya sosyal bilimler okuyacak olan öğrenciye zorla lise son matematik dersi verilmiyor.

- Fen bilimlerinde de üçüncü sınıf dersleri şart değil. Hatta fizik, kimya, biyoloji yerine “ortaya karışık” bir fen dersini tamamlayıp lise diploması almak mümkün. Yani TM’ci ve Sözelci öğrenciler bu şekilde korunmuş oluyorlar.
- Sadece Lise 1 beden dersini tamamlamış olmak mezuniyet için yeterli
- Bana en ilginç gelen ders CALM (Career and Life Management) dersi. Türkiye’de en çok eksikliğini gördüğüm konulardan birisi olan bu derse benzer bir dersi yıllardır üniversiteye giriş dersi olarak verdim ve şu anda verdiğim YetGen ile MZV dersleri ile CALM arasında epey bir örtüşme var. Türkiye’deki müfredatta tek bir değişiklik yapma hakkım olsaydı böyle bir dersi eklerdim (ama doğru verilmesi kaydı ile).

Programdaki farklı seviye dersleri hakkında biraz daha açıklama yapmam gerekiyor. Örneğin, Matematik 3 farklı seviyede veriliyor. Bu sistem hakkında bloğumda birkaç yıl önce bir yazı yazmıştım. Özetle şöyle çalışıyor: Öğrenci oratokul matematik notuna göre lise birde 3 farklı matematik dersinden birisine yerleştiriliyor. Başarılı olursa, isterse bir üst seviyeye çıkabiliyor. Başarısız olursa bir alt seviyeye düşüyor veya ders tekrarı yapmak zorunda kalabiliyor. Böylelikle, sistem öğrencileri aynı gömleği giymeye zorlamamış oluyor. Edebiyat veya tarih okuyacak birisi temel matematik bilgisi ile yetinirken, mühendislik veya temel bilimler okumayı hedefleyen birisi en üst düzeye çıkabiliyor. (Alternatifli Lise Eğitim Sistemi adlı blog yazımı şuradan okuyabilirsiniz: <http://erhanerkut.com/egitim/alternatifli-lise-egitim-sistemi/>)

4) Öğrencileri Yaşama Hazırlayan Dersler

Mezuniyet için gereken zorunlu dersleri yukarıda vermiştim. Bunların yanında, %20 oranında seçmeli ders de gerekiyor. Bu dersler, güzel sanatlar, spor veya ikinci dilden olabilecekleri gibi; öğrenci özel projelerden, stajlardan veya iş deneyiminden de ders kredisi alabiliyor, ki bu esnekliği çok önemli buluyorum. Bunların yanında, sayısı okuldan okula değişen “Kariyer ve Teknoloji Çalışmaları” dersleri seçmeli olarak alınabiliyor. Bu dersler işletme, finans, bilişim teknolojileri, sağlık, medya, tasarım, iletişim, doğal kaynaklar, üretim ve lojistik gibi alanlarda olabiliyor. Bu dersler öğrencilerin ilgi alanlarını keskinleştirmede önemli rol oynuyorlar. Örneğin, büyük kızım Selen, lisede fotoğrafçılık ve iletişim tasarımı dersleri aldıktan sonra üniversitede görsel tasarım okumaya karar verdi. Akrobatik cimnastik ile uğraşan küçük kızım Esra ise (ders programında gördüğümüz gibi) sporu ile örtüşen bir dans dersi aldı.

Bu derslerin yanında, Alberta’da 10 adet tanımlı “çıraklık programı” var (marangoz, elektrikçi, ahçı, berber, kaynakçı, tesisatçı, otomotiv teknisyeni gibi). Bildiğim kadarı ile Alberta’da bir meslek lisesi sistemi yok, ama standart lise müfredatının içindeki çıraklık programları sayesinde üniversiteye gitmeden yaşama atılmak isteyen öğrencilere geçerli bir meslek öğretiliyor.

Peki Alberta eğitim sisteminde hiç sorun yok mu? Sorunsuz eğitim sistemi olur mu hiç? Wikipedia’ya göre, şu anda üzerinde en çok konuşulan konular şunlar: eğitimin fonlanmasındaki yetersizlikler, sınıf büyüklükleri (30 civarında), not enflasyonu (merkezi sınavlara rağmen), bakanlık ile yerel yönetimler arasındaki güç dengesi/mücadelesi, farklı eğitim metotlarının uygulanması ve LBGT konusunda cinsel eğitim. Zengin ülke dertleri bunlar diyorum ve kapatıyorum.

Hiçbir programı olduğu gibi ithal edemeyiz ama her programdan bir şeyler öğrenebiliriz ve belki bazı öğelerini ülkemizde uygulayabiliriz.